

Ο «γιατρός» στην λογοτεχνία

Εργασία στο μάθημα «Ιατρική και Επιστήμες του
Ανθρώπου»

Δουλεράκης Χαράλαμπος
Φαράκλας Περδικούρης Νικόλαος
Χριστοδουλάκης Ιωάννης

Θέμα εργασίας: Πώς παριστάνεται η εικόνα του γιατρού σε λογοτεχνικά έργα που θεματοποιούν την ιατρική και τη νόσο; Πώς ερμηνεύετε τις διαφορετικές αυτές παραστάσεις; (Να ληφθούν υπόψη τα εκάστοτε ιστορικοκοινωνικά δεδομένα και οι συνακόλουθες κοινωνικές αντιλήψεις). Μπορούν οι λογοτεχνικές αυτές παραστάσεις-κατασκευές να προβληματίσουν τον σημερινό γιατρό;

Η ιατρική κι η λογοτεχνία αν και φαίνονται εκ πρώτης όψεως να μην σχετίζονται μεταξύ τους, παρόλ' αυτά η σχέση τους είναι πολυδιάστατη. Αυτό γίνεται αντιληπτό από την έντονη εμφάνιση της ιατρικής, της νόσου και του γιατρού στη θεματική της λογοτεχνίας(ποίησης, θεάτρου, πεζογραφίας). Μάλιστα, πολλοί είναι και οι γιατροί που ασχολούνται με τη λογοτεχνία, ενώ σήμερα ιατρικά περιοδικά, όπως η Εφημερίδα της Αμερικανικής Ιατρικής Ένωσης (JAMA), συνοδεύονται από ποιήματα ή λογοτεχνικά κείμενα ιατρών που είτε αναφέρονται στον γιατρό, είτε αναφέρονται στη νόσο, είτε στον ασθενή, είτε στην ιατρική ως λειτούργημα.

Στην παρούσα εργασία τα λογοτεχνικά έργα στα οποία επιλέξαμε να εστιάσουμε είναι τα βιβλία: *“Ο Γερμανός Γιατρός”* της Σόφης Θεοδωρίδου και *“Η Πανούκλα”* του Αλμπέρ Καμύ και τα ποιήματα: *“Le Medecin Malgre Lui”* του Ουίλλιαμ Κάρλος Ουίλλιαμς, *“Μπουκέτο”* του Τζον Πατρικ Μάρρεϊ που δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα JAMA το 2019 και το *[Καλημέρα γιατρέ μου]* της Κατερίνας Γώγου, τα οποία θα εξετάσουμε αναλυτικά στη συνέχεια.

∇ Εικόνες του «Γιατρού»

Στο βιβλίο *“Ο Γερμανός Γιατρός”* παρατηρούνται αφενός χαρακτηριστικά των ίδιων των γιατρών, και αφετέρου χαρακτηριστικά που θεωρούνταν απαραίτητα για άτομα που ασκούσαν αυτό το επάγγελμα, κατά την περίοδο του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, τόσο στην Ελλάδα όσο και στη Γερμανία. Όσον αφορά στη Γερμανία, από τη μία βλέπουμε τη νεαρή γερμανίδα Μάρεν να θέτει τον ανθρωπισμό, την ενσυναίσθηση και την ανησυχία για τον συνάνθρωπο ως απαραίτητα κριτήρια για ένα γιατρό. Από την άλλη προβάλλεται το χαρακτηριστικό της επιβλητικότητας των γιατρών που πηγάζει από την ενδυμασία τους - λευκή στολή όπως περιγράφεται- η οποία τραβάει τα βλέμματα των περαστικών.

Στην υπό κατοχή Ελλάδα, ο γιατρός φαίνεται να κατέχει μια υψηλή κοινωνική θέση όμως το λειτούργημα του μοιάζει να περιφρονείται σημαντικά. Υπάρχει έλλειψη εμπιστοσύνης απέναντι στην αποτελεσματικότητα των πρακτικών του από τους πολίτες οι οποίοι τις αντιμετωπίζουν ως τάσεις για μεγαλομανία (*Θα έκλεινε από μόνο του, αλλά ετούτοι οι επιστήμονες θέλουν να δείξουν πως μας είναι απαραίτητοι και κάνουν το παραπάνω*). Αντιμετωπίζεται ως υποχρέωση (*Αντε βγάλε τα σύνεργα σου να τελειώνουμε*) και πολυτέλεια (τι είμαστε αριστοκράτισσες να καλούμε με το παραμικρό τον γιατρό;) χωρίς, όμως, αυτό να εμποδίζει την ανάπτυξη προσωπικών σχέσεων ανάμεσα στους ανθρώπους και τον γιατρό, που ενδιαφέρεται για τους ασθενείς του, τους οποίους συχνά δεν χρεώνει και υπερασπίζεται ενάντια στους Γερμανούς. Συνολικά ο γιατρός είναι άτομο που εκτιμά την αξία της ζωής, και δέχεται σεβασμό απ' όλους τους πολίτες της περιοχής.

Στο Μυθιστόρημα *“Η Πανούκλα”* του Αλμπέρ Καμύ παρουσιάζεται μια πολύ θετική όψη του γιατρού, μέσω του χαρακτήρα του Μπερνάρ Ριέ. Για αρχή, είναι ανιδιοτελής και τιμά τον όρκο του Ιπποκράτη, επιδιώκοντας όχι τη συσσώρευση πλούτου, αλλά τη θεραπεία και συμπαράσταση στους ασθενείς του, όπως φαίνεται από το γεγονός ότι ο ίδιος, παρά το επάγγελμά του, δεν είναι ιδιαίτερα εύπορος (Η σύζυγός του αναφέρει ότι το βαγκόν-λι που της είχε εξασφαλίσει είναι πολύ ακριβό για την τσέπη τους) αλλά και από την επισήμανση

του συγγραφέα ότι υπάρχουν ασθενείς τους οποίους παρακολουθεί δωρεάν, όπως ο Ζοζέφ Γκραν, επειδή είναι φτωχοί.

Στο βιβλίο παράλληλα, παρουσιάζεται και ένας γενικότερα κοινωνικός ρόλος του γιατρού. Πριν ξεσπάσει η επιδημία, όταν τα νεκρά ποντίκια κατακλύζουν τους δρόμους της πόλης, παροτρύνει την δημοτική υπηρεσία απολύμανσης, της οποίας γνωρίζει τον διευθυντή, να αναλάβει δράση, λειτουργώντας ως εκπρόσωπος των συμπολιτών του που δυσανασχετούν από το περίεργο φαινόμενο που πλήττει την πόλη τους, τονίζοντας έτσι ότι ο Γιατρός είναι υπερασπιστής και της δημόσιας υγείας, πέραν της ατομικής υγείας των ασθενών του.

Τέλος, αξίζει να αναφερθεί μια χαρακτηριστική άποψη που εκφράζει το βιβλίο για τους γιατρούς σε μια πανδημία, όπου επισημαίνει ότι ο λόγος που ο γιατρός μάχεται με κίνδυνο της ζωής του την ασθένεια που πλήττει τους συνανθρώπους του δεν είναι ο ηρωισμός και η πιθανή επικείμενη δόξα, αλλά η προσωπική του αξιοπρέπεια, δείχνοντας εντέλει ότι αυτό που ωθεί τον γιατρό σε δράση σε μια τέτοια κατάσταση, σαν αυτή που ζούμε σήμερα, είναι η αγάπη για τον άνθρωπο.

Εκτός αυτών, στα ποιήματα που μελετήσαμε εντοπίζεται ποικιλία αναπαραστάσεων του επαγγέλματος του γιατρού. Πιο συγκεκριμένα στο *“Le Medecin Malgre Lui”* ο γιατρός-ποιητής αναλογίζεται τις υποχρεώσεις του και τονίζει πως πρέπει να είναι τακτικός, οργανωμένος, να έχει ένα χώρο εργασίας καθαρό και ευπρεπή («θα έπρεπε να πλύνω τους τοίχους του ιατρείου μου, να τρίψω τη σκουριά από τα εργαλεία μου και οριστικά να τα ταξινομήσω ... να τα διαβάσω μέχρι το πιο πρόσφατο αρχειοθετώντας σημαντικά άρθρα για εύκολη παραπομπή.») και κυρίως να «καλλιεργήσει μια εμφάνιση σημαντικού ανθρώπου», όπως χαρακτηριστικά αναφέρει, με μια δόση ειρωνείας, για να δείξει τις κοινωνικές επιταγές που καλείται να ακολουθήσει ως γιατρός. Μάλιστα, αναφέρει πως πρέπει να είναι πάντα χαρούμενος κάνοντας μόνο ‘άσπρες’ σκέψεις, δηλαδή σκέψεις αγνές που βασίζονται στην αμεροληψία και τη διάθεση να βοηθήσει τον ασθενή του.

Το *“Μπουκέτο”*, εμπνευσμένο καθώς είναι από τις εμπειρίες του ποιητή σε μια μονάδα εντατικής θεραπείας, εκφράζει με γλαφυρότητα την αγωνία του γιατρού για τον ασθενή του («επέστρεψε σε μένα...») και την ακατάπαυστη προσπάθειά του να σώσει έναν άνθρωπο, παρομοιάζοντας τον συναγερμό των μηχανημάτων με πουλιά θηρευτές που έρχονται να κατασπαράξουν τον νοσούντα. Το ποίημα αυτό δείχνει πως το επάγγελμα του γιατρού είναι ένα λειτούργημα που στηρίζεται στην διάθεση για ανιδιοτελή βοήθεια προς τον συνάνθρωπο και τη συμπόνια.

Τέλος, το ποίημα της Κατερίνα Γώγου [*Καλημέρα γιατρέ μου*] είναι άλλο ένα ποίημα που, αν και δεν γράφτηκε από γιατρό, παρουσιάζει την εικόνα του γιατρού από μία τελείως, όμως, διαφορετική οπτική γωνία σε σχέση με τα άλλα ποιήματα. Εδώ, η ποιήτρια δείχνει, με ειρωνικό ύφος, τη διαστρέβλωση του ρόλου του γιατρού, που θεωρεί τις χρηματικές απολαβές και την κοινωνική αναγνώριση σημαντικότερες από την ουσιαστική βοήθεια προς τον ασθενή, καθώς και την υπεροψία του και την αγανάκτηση των ανθρώπων απέναντι σε όλη αυτή την κατάντια («Τσάκα τώρα στα σβέλτα το χιλιάρικο και φερ’ τη συνταγή.»).

∇ Ερμηνεία

Οι παραπάνω απεικονίσεις του γιατρού στα διάφορα λογοτεχνικά έργα, εμφανίζουν κοινά στοιχεία και δύναται να ερμηνευθούν με ποικίλους τρόπους. Είναι εντυπωσιακό ότι βασικές πεποιθήσεις για τη θέση και τον ρόλο του γιατρού σε μια κοινωνία έχουν μείνει πρακτικά अपαράλλακτες ανά τους αιώνες, όπως είναι η υποχρέωση του γιατρού να είναι ανιδιοτελής, θέτοντας την υγεία των ασθενών του και το κοινό καλό πάνω από το συμφέρον του και, συχνά, την ίδια του την ζωή. Άλλη, αντίστοιχη αξία, είναι η ενσυναίσθηση που διέπει τον γιατρό, ο οποίος τοποθετεί τον εαυτό του στην θέση του πάσχοντα, όχι μόνο λόγω της νόσου, αλλά και λόγω της, ενίοτε, δυσχερούς οικονομικής κατάστασης του ατόμου. Έτσι, αντιλαμβάνεται την αγωνία του, τον πόνο του και τις γενικότερες κακουχίες που αντιμετωπίζει και δεν διακρίνει τους ασθενείς του με βάση μη ιατρικά κριτήρια.

Σε πλήρη αντίθεση με όλα αυτά έρχεται το ποίημα της Κατερίνας Γώγου, στο οποίο ο σύγχρονος γιατρός φαίνεται να έχει θυσιάσει τις θεμελιώδεις αυτές αρετές στον βωμό της οικονομικής επιτυχίας και της κοινωνικής αναγνώρισης. Αυτή η αναπαράσταση του γιατρού, από τη μεριά της ποιήτριας, συμπίπτει με μια εποχή όπου με την ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας η επιλογή του επαγγέλματος του γιατρού αρχίζει να στηρίζεται σχεδόν αποκλειστικά στο κέρδος που μπορεί να αποφέρει, με αποτέλεσμα οι νέοι γιατροί να μην ενδιαφέρονται τόσο για τον ασθενή όσο για το κέρδος. Παράλληλα, με την όξυνση της αστικοποίησης ο Έλληνας γιατρός απομακρύνεται από τον ασθενή, καθώς οι διαπροσωπικές σχέσεις των ανθρώπων γίνονται όλο και πιο απόμακρες, και επικεντρώνεται στον καριερισμό και στην αύξηση των χρηματικών του απολαβών, ενώ αρχίζει να αποστρέφεται τη δημόσια και δωρεάν υγεία. Αυτό το ιστορικό και κοινωνικό, συνάμα, φαινόμενο μπορεί να ερμηνεύσει τις σκέψεις της Γώγου, η οποία εκπροσωπεί τον μέσο άνθρωπο, στα μάτια του οποίου ο γιατρός πέφτει από το βάθρο που κατείχε και αντιμετωπίζεται ως διεφθαρμένος. Άλλη περίπτωση απαξίωσης του ρόλου του γιατρού παρατηρείται στο έργο “Ο Γερμανός Γιατρός”, όπου οι άνθρωποι παρουσιάζονται να τον θεωρούν πολυτέλεια και χάσιμο χρόνου, γεγονός που οφείλεται κυρίως στο ότι ζουν στην γερμανοκρατούμενη Ελλάδα, σε κατάσταση φτώχειας, πείνας, πληθωρισμού και εξαθλίωσης, που οι άνθρωποι χάνονται από αδέσποτες σφαίρες, με αποτέλεσμα η ανθρώπινη ζωή να μην έχει πια σημασία και η ιατρική να χάνει το νόημά της. Βέβαια, αυτή η εικόνα θα μπορούσε να παραλληλιστεί με την σύγχρονη ελληνική οικονομική κρίση, που βίωσε και η συγγραφέας, κατά την οποία ορισμένοι Έλληνες αντιμετώπισαν συνθήκες εξαθλίωσης και πείνας, με αποτέλεσμα πολλές φορές η πρόσβαση σε εξειδικευμένη ιατρική περίθαλψη να θεωρούνταν πολυτέλεια.

Φυσικά, πέραν της απαξίωσης, παρατηρούνται και θετικές παραστάσεις του γιατρού διάσπαρτες στα έργα που μελετήσαμε. Συγκεκριμένα, στον *Γερμανό Γιατρό*, ο γιατρός παρουσιάζεται να δημιουργεί προσωπικές σχέσεις με τους συνανθρώπους του, αναπτύσσοντας μια καίρια κοινωνική θέση, ικανή να επηρεάσει τις αρχές προς όφελος των συμπολιτών του, φαινόμενο που προκαλείται κυρίως από την φύση των μικρότερων τοπικών κοινωνιών της εποχής.

Στο ίδιο πλαίσιο, στην *Πανούκλα*, ο Καμύ φαίνεται να προσπαθεί, μέσα από τον χαρακτήρα ενός γιατρού, να εξηγήσει ότι ο λόγος που ένας γιατρός είναι διατεθειμένος να διακινδυνεύσει την ίδια του την ζωή για να βοηθήσει τους συνανθρώπους του είναι η ανάγκη που έχει για την διαμόρφωση προσωπικών σχέσεων, μέσω της αλληλεγγύης και της προσφοράς. Αυτή η προσέγγιση μπορεί να ερμηνευθεί αν αναλογιστούμε δύο βασικά φαινόμενα της εποχής. Το πρώτο είναι ότι μέσα στην κυριαρχία του μηδενισμού, ο Καμύ,

όπως φαίνεται και από το έργο του «Ο μύθος του Σισύφου», όπου μας καλεί να φανταστούμε τον Σίσυφο ευτυχισμένο να παρατηρεί τις λεπτομέρειες του βράχου του, θεωρεί ότι η θρησκευτική πίστη που έδινε νόημα στην ζωή με την μεταθανάτια ζωή και τον φόβο της κολάσεως έχει χαθεί. Έτσι, καταλήγει ότι ο μοναδικός λόγος να κάνει κανείς κάτι, είναι διότι η πράξη αυτή καθαυτή τον γεμίζει ευτυχία και στην περίπτωση αυτή η πράξη αυτή είναι η προσφορά. Εδώ αξίζει να τονίσουμε την σπουδαιότητα της άποψης αυτής του Καμύ, σε σύγκριση με το γεγονός ότι, στην εποχή που ζει, η απουσία της θρησκευτικής πίστης «γέννησε», μεταξύ άλλων, και τον Μένγκελε, τον γιατρό του Άουσβιτς. Το δεύτερο είναι το γεγονός πως ζει σε μια περίοδο που η ραγδαία εξάπλωση και κυριαρχία του Καπιταλιστικού μοντέλου και της αστικοποίησης μετατρέπει τις μικρές και ενωμένες κοινότητες σε μια μεγάλη απρόσωπη κοινωνία, όπου οι διαπροσωπικές σχέσεις αποκτούν τεράστια σημασία για τον άνθρωπο και στην περίπτωση του γιατρού επιτυγχάνονται με την αλληλοβοήθεια και την προσφορά.

Σχετικά με τις ερμηνείες των παραστάσεων του γιατρού από τα ποιήματα, μπορούν να ειπωθούν τα εξής. Στο “Μπουκέτο”, ο γιατρός προσπαθεί να σώσει έναν άνθρωπο, προστατεύοντας τον από τον θάνατο για όσο περισσότερο μπορεί, μια προσπάθεια που κανείς ίσως χαρακτηρίσει ανούσια, δεδομένου ότι η ζωή του ασθενούς ίσως παραταθεί για μόλις λίγες μέρες. Ωστόσο, ο ποιητής μέσα από την εμπειρία του και την αγάπη του για την ανθρώπινη ζωή, δείχνει ότι καθήκον του γιατρού είναι να διασώσει τον ασθενή και να σταθεί δίπλα του όσο μάταιο και αν φαίνεται. Τέλος, στο “*Le medecin malgre lui*” η αγωνία του γιατρού να φανει άξιος στα μάτια της κοινωνίας, δύναται να ερμηνευθεί ως επακόλουθο της μεγάλης οικονομικής επιτυχίας του συγγραφέα στην χρυσή εποχή της αμερικανικής οικονομίας καθώς και της σημαντικής κοινωνικής θέσης που κατείχε, ως γιατρός, γεγονός που τον καθιστά δέσμιος των κοινωνικών επιταγών, γεμίζοντας τον με το βάρος και το φόβο της κοινωνικής κριτικής.

∇ Σύγχρονοι Προβληματισμοί

Οι διαφορετικοί τρόποι με τους οποίους προβάλλεται ο γιατρός στη λογοτεχνία μπορούν να ασκήσουν σημαντική επιρροή στον σημερινό γιατρό και να τον προβληματίσουν. Αρχικά, οι αξίες που προβάλλονται γύρω από το επάγγελμα του γιατρού σε έργα, όπως “*Η Πανούκλα*”, “*Ο Γερμανός Γιατρός*” και “*Το Μπουκέτο*”, μπορούν να εμπνεύσουν το σύγχρονο γιατρό να επαναϊεραρχήσει τις αξίες του και να θέσει στο κέντρο τον ασθενή και τη δημόσια υγεία, θυσιάζοντας το προσωπικό του όφελος για χάρη του ανθρωπισμού. Ο γιατρός διδάσκεται τις αρχές και τις ευθύνες του λειτουργήματος που ασκεί και μέσω αυτών προβληματίζεται για το αν στη σημερινή κοινωνία η ιατρική τις έχει διατηρήσει. Αντίστοιχους προβληματισμούς, αναφορικά με το αξιακό σύστημα που χαρακτηρίζει τον σύγχρονο γιατρό και τη διαφθορά στην οποία έχει ξεπέσει, δημιουργεί το ποίημα της Γώγου, όπως ερμηνεύτηκε παραπάνω.

Ιδιαίτερα σήμερα που η παγκόσμια κοινότητα έρχεται αντιμέτωπη με την πανδημία του Κορωνοϊού-2 του Σοβαρού Οξέος Αναπνευστικού Συνδρόμου (Severe Acute Respiratory Syndrome Coronavirus-2, SARS-CoV-2), ο γιατρός μπορεί να επωφεληθεί από τέτοια λογοτεχνικά έργα, αναπτύσσοντας τον ανθρωπισμό του και το ενδιαφέρον του για τη δημόσια υγεία, καθώς διαβάσει για παρόμοιες υγειονομικές κρίσεις που απασχόλησαν την ανθρωπότητα ανά τα χρόνια και τους τρόπους με τους οποίους ο άνθρωπος τις αντιμετώπισε.

Ειδικά το ποίημα “*Le Medecin Malgre Lui*” αποτελεί μια ξεχωριστή περίπτωση ,καθώς δεν απεικονίζει τον γιατρό από μία εξωτερική οπτική γωνία, αλλά από τα μάτια του ίδιου του γιατρού, όπως φανερώνει και ο τίτλος. Εδώ ο ποιητής-γιατρός εκφράζει την πίεση που δέχεται από την κοινωνία όσον αφορά στον ρόλο της σε αυτήν και τις προσδοκίες της από τον ίδιο. Ο σημερινός και ο εκκολλαπτόμενος, κυρίως, γιατρός μέσω αυτού αντιλαμβάνεται τις ψυχολογικές δυσκολίες του επαγγέλματος που έχει επιλέξει να ακολουθήσει και έρχεται ο ίδιος αντιμέτωπος με τον συνάδελφό του, «ακούει» τις εμπειρίες του και συνειδητοποιεί καλύτερα, κατά συνέπεια, τις «ευθύνες» και τις «επιταγές» που η κοινωνία του επιβάλλει, ώστε να μπορέσει να εγκολπώσει «πλήρως» το ρόλο του γιατρού και να οικειοποιηθεί την ταυτότητα αυτή.

∇ Βιβλιογραφία

- <http://artinews.gr/%CE%B3%CE%B9%CE%B1%CF%84%CF%81%CE%BF%CE%AF-%CF%80%CE%BF%CE%B9%CE%B7%CF%84%CE%AD%CF%82-%CF%80%CE%BF%CE%AF%CE%B7%CF%83%CE%B7-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B5%CE%BD%CF%84%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE.html>
- <https://jamanetwork.com/journals/jama/article-abstract/2732576>
- https://www.hartismag.gr/hartis-2/metafrash/oyilliam-karlos-oyilliams-6-poihmata?fbclid=IwAR3ICL7FNoBMoQiW9j72BZleaw4jFRW_kOtSd3tYw_g1FdByYyAxAC7AbUM#
- https://homouniversalisgr.blogspot.com/2020/11/blog-post_8.html
- Καμύ, Α., Η Πανούκλα, Εκδόσεις Γράμματα, Αθήνα 1990
- Θεοδωρίδου, Σ., Ο Γερμανός Γιατρός, εκδόσεις Ψυχογιός, Αθήνα 2019